

พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า
เจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาของไทย
The Integration of Dhamma in King Chulalongkorn's Royal
Duties to Increase the Efficiency of Thai Educational
Administration

ภัทรชาติ ประวิตร Patrachard Pravitra^๑

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของดุษฎีนิพนธ์เรื่อง “พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาของไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อพุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย ผลการวิจัยพบว่า การศึกษาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีระบบการเรียนการสอนที่วัด โรงเรียน และวังเพื่อเปิดโอกาสให้บุตรข้าราชการ ขุนนาง และลูกชาวบ้านเข้าเรียน ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และโรงเรียนอื่นๆ เช่น โรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนวัดมหารณพาราม เป็นต้น ส่วนพุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทยมี ๕ ด้าน คือ ๑. ด้านการบริหารการศึกษา ๒. ด้านการบริหารงาน ๓. ด้านการบริหารคน ๔. ด้านการเรียนวิชาชั้นสูงในพระพุทศาสนา ๕. ด้านการสอนพระพุทศาสนาในโรงเรียนใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญาเป็นส่วนสำคัญในการบริหารการศึกษาของไทย

คำสำคัญ: พุทธบูรณาการ, พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, การศึกษาของไทย

---

^๑ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buddhist Studies, Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
Thailand

Abstract

This article is a part of a dissertation on “The Integration of Dhamma in King Chulalongkorn's Royal Duties to Increase the Efficiency of Thai Educational Administration”. It was conducted with the aim to apply integration of Dhamma in King Chulalongkorn's Royal Duties to increase the efficiency of Thai educational administration. The results showed that Thai education in the reign of King Chulalongkorn was provided at temples, schools, and palaces, in order to give some opportunities to children of government officials, novices, and general people to gain education. His Majesty the King established 2 universities including Mahachulalongkornrajavidyalaya University and Mahamakut Buddhist University as well as other schools including Suankularb Wittayalai School and Wat Mahannapharam School, etc. There were 5 dimension of the integration of Dhamma in King Chulalongkorn's Royal Duties to increase the efficiency of Thai educational administration including: 1) educational administration; 2) occupational management; 3) human resource management; 4) advance vocational education in Buddhism; and 5) Teaching Buddhism in schools, whereas, the Threefold Training consisted of morality, concentration, and wisdom was applied to Thai educational administration.

Keywords: The Integration of Dhamma, King Chulalongkorn's Royal, Thai Educational

บทนำ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ไทยที่ทรงตั้งอยู่ในฐานะเป็นที่เคารพสักการะของปวงชนชาวไทย เป็นที่พึ่งตลอดระยะเวลายาวนานถึง ๔๒ ปี ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกรณียกิจเป็นคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติและพระศาสนาเป็นอนกอนานัปการ เช่น โปรดให้ยกเลิกประเพณีหมอบคลานและกราบ โดยให้ยืนและค้ำบแทน โปรดให้เลิกทาส^๒ ตั้งโรงเรียนหลวงสอนทั้งภาษาไทยและอังกฤษ โปรดให้มีการสอบชิงทุนหลวงไปศึกษาในต่างประเทศ ทรงปรับปรุง กระทรวง ทบวง กรม และแบ่งหน้าที่ราชการให้เป็นสัดส่วน ไม่ก้าว

---

^๒ พลาตีสัย สัทธิธัญกิจ, พระปियมหาราช (พระเจ้ากรุงสยาม รัชกาลที่ ๕), (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสถาตา พันธิเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๓๕๘.

ก่ายกัน ในส่วนภูมิภาคนั้น โปรดให้รวมหัวเมืองหลายเมืองเข้าเป็นมณฑล การศึกษาของ พระสงฆ์ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนสอนพระปริยัติธรรมขึ้นตามวัดต่างๆ เพื่อเป็น สถานศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร ได้ทรงกำหนดให้มีการสอบไล่พระปริยัติธรรมเป็น ประจำทุกปี ทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่งคือ ๑. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราช วิทยาลัยตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๓๖ ณ วัดบวรนิเวศวิหาร ๒. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตั้งขึ้นเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๓๒ ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นที่ศึกษาด้านพุทธศาสนาระดับสูง^๓ ทรงส่งพระราชโอรสไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอังกฤษ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๘ นับเป็นพระราชโอรสรุ่นแรกในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ได้เสด็จ ไปศึกษาต่างประเทศ ประกอบด้วย ๑. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณ ๒. พระ เจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้ารพีพัฒนศักดิ์ ๓. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวัฒโนดม ๔. พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าจรัสประวีตรเดช^๔ การที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดตามหัวเมืองต่างๆ เท่ากับเป็นการส่งเสริมพระพุทธศาสนา ให้เจริญแพร่หลาย และเป็นการวางรากฐานโรงเรียนหัวเมืองในปัจจุบันด้วย โดยใช้หลัก ไตรสิกขา^๕ อันเป็นกุศโลบายในการบริหารจัดการการศึกษาไทยได้เป็นอย่างดี

๒. วัตถุประสงค์การวิจัย

๑) เพื่อศึกษาพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อ ส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย

๒) เพื่อศึกษาหลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษา ไทย

๓) เพื่อพุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยเรื่อง “พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาของไทย” เป็นการ

---

^๓ โครงการหนังสือชุดพระมหากษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ ๙ รัชกาล, รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๐๒๐ เวิลด์ มีเดีย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๗.

^๔ วุฒิชัย มูลศิลป์, รศ., สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐๐.

^๕ อด.ทุก (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ผู้วิจัยจึงได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ดังต่อไปนี้คือ

๑) ขั้นตอนที่ ๑ โดยการกำหนดกรอบวิจัยตามวัตถุประสงค์ มุ่งเพื่อศึกษาพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย ศึกษาหลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย และพุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย เพื่อที่จะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษาไทยให้เจริญรุ่งเรืองต่อไป

๒) ขั้นตอนที่ ๒ เป็นการรวบรวมข้อมูลด้านเอกสารอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย และหลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย ในพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ อรรถกถา และเอกสารตำรา งานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

๓) ขั้นตอนที่ ๓ สัมภาษณ์นักวิชาทางด้านพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับพุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทยจำนวน ๖ รูป/คน

๔) ขั้นตอนที่ ๔ วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากขั้นตอนที่ ๑-๓ สรุปเป็นองค์ความรู้ และผ่านการตรวจสอบและข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิ และเสนอผลการวิจัย

๔. ผลการวิจัย

๔.๑ พระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย

ระบบการสอนที่บ้าน วัด และพระราชวังนั้นเด็กที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือที่วัดส่วนมากเป็นบุตรข้าราชการ ขุนนางเป็นส่วนใหญ่ ส่วนลูกชาวบ้านที่ไปอาศัยวัดมีโอกาสด้านน้อยยาม สถานที่เรียนคือ หอฉัน หรือระเบียบกุฎิ อุปกรณ์การเรียน มีเพียงกระดานชนวนสำหรับเขียน ไม้บรรทัดและดินสอหิน ซึ่งสามารถทำขึ้นเองได้โดยไม่ต้องซื้อ ส่วนหนังสือสมัยก่อนต้องคัดลอกกันด้วยมือ ถึงมีขายก็ต้องแพงมากกว่าคนทั่วไปจะซื้อได้ มีหนังสือประถมจินตามณี เล่ม ๒ (แต่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว) เป็นต้น^๖ การเรียนหนังสือในวัดเรียนเกี่ยวกับการอ่านและเขียนหรือทางภาษามากกว่า ส่วนด้านวิทยาศาสตร์ ด้านกฎหมายหรือประวัติศาสตร์ ยังไม่มีการเรียนการสอน ระบบการสอนในโรงเรียนนั้นพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

^๖ พระยาปริยัติธรรมธาดา และ พระยาศรีสุนทรโวหาร, โบราณศึกษา และวิธีสอนหนังสือไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนการช่างวุฒศึกษา (แผนการพิมพ์), ๒๕๐๒), หน้า ๓๑.

เจ้าอยู่หัวทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาเป็นอย่างมาก มีพระราชดำรัสให้จัดการศึกษาให้ประชาชนทั่วประเทศได้เรียนหนังสือนั้น ทำให้มีการจัดการการศึกษาโดยใช้วัดซึ่งเป็นจุดรวมของชาวบ้านนั้นเป็นสถานที่ตั้งโรงเรียน โดยใช้ศาลาวัดเป็นอาคารเรียน ให้พระเป็นครูสอนหนังสือ ได้มีประกาศให้ผู้สนใจส่งบุตรหลานเข้าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน ทำให้เกิดโรงเรียนสอนหนังสือตามวัดต่างๆ ในพระนคร เช่น วัดระฆัง วัดเทพธิดาราม และส่วนหัวเมืองนั้นมีโรงเรียน ๓,๒๓๕ แห่ง นักเรียน ๑๑๕,๔๓๘ คน^๗

พระราชกรณียกิจในด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งมหาวิทยาลัยสงฆ์ ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยมีพระราชประสงค์ คือเรียนพระไตรปิฎก และวิชาชั้นสูง ในพระพุทธศาสนา เป็นที่ศึกษาเล่าเรียนของพระภิกษุสามเณร เป็นสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา^๘

พระราชกรณียกิจในด้านการศึกษาของของสถาบันอื่นๆ ในประเทศไทย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้จัดตั้งโรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนวัดมหารัชมาราม และโรงเรียนอื่นๆ อีกหลายแห่ง เพื่อเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ตั้งแต่ระดับราชินิกุล บุตรหลานของข้าราชการ จนถึงราษฎรทั่วไป อีกทั้งพระองค์ยังส่งพระราชโอรสไปศึกษาต่างประเทศ เช่น พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าประวิตรวิวัฒนาคม^๙ โดยเฉพาะในทวีปยุโรปเป็นความจำเป็นและมีความสำคัญ เพราะการศึกษาภายในประเทศยังไม่เจริญ และส่งนักเรียนที่ได้ทุนไปเรียนต่างประเทศ ซึ่งประกอบด้วยนักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงและนักเรียนทุนกระทรวง ทั้งนี้เพื่อเปิดโอกาสให้บุตรหลานของสามัญชนที่มีความสามารถทางสติปัญญามีโอกาสสอบแข่งขันไปเรียนต่อประเทศได้ เพื่อจะได้กลับมาเป็นกำลังสำคัญของทางราชการต่อไป

๔.๒ หลักไตรสิกขาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย

หลักศีลสิกขาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย คือ ๑) ศีลสิกขาที่เป็นสัมมากัมมันตะ เป็นองค์ประกอบในอริยมรรคมีองค์ ๘ ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า การทำงานชอบ เป็นการเจตนางดเว้นจากกายทุจริต ๓ คือ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ และงดเว้นจากการประพฤติผิดในกามนี้เรียกว่า สัมมากัมมันตะ^{๑๐} นักเรียน นักศึกษาผู้

^๗ พลาดิชัย สิทธิธัญกิจ, พระปิยมหาราช (พระเจ้ากรุงสยาม รัชกาลที่ ๕), (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสถาตา ฟับลีเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓๗- ๒๓๘.

^๘ กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี, “คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”, (พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๙). หน้า ๔๕.

^๙ วุฒิชัย มูลศิลป์, รศ., สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๑๙๘-๒๐๐.

^{๑๐} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๑.

ที่หวังความเจริญก้าวหน้าในชีวิตและครอบครัวนั้น ประการแรกจะต้องมีศีล ๕ เป็นเบื้องต้น เมื่อมีศีลนักเรียน นักศึกษาผู้นั้นก็จะสามารถเรียนหนังสือได้อย่างมีสมาธิและมีความสุขกับการเรียนนั้น ๒) ศีลสิกขาที่เป็นสัมมาวาจา (วาจาชอบ) นักเรียนนักศึกษาควรแสดงเจตนาของตนเองว่าจะไม่กระทำการชั่วทางวาจา เช่น เจตนางดเว้นไม่พูดเท็จ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ เป็นต้น วาจาชอบเมื่อพูดไปแล้วทำให้คนเราและผู้อื่นไม่ได้รับความเดือดร้อน และยังทำให้ตัวผู้พูดเองและผู้ฟังมีความสุขสบายใจด้วยกัน ๓) ศีลสิกขาที่เป็นสัมมาอาชีวะ สำหรับนักเรียน นักศึกษาทางพระพุทธศาสนาการสอนให้รู้จักพัฒนาตนด้านสัมมาอาชีวะ คือการเลี้ยงชีวิตในทางที่ชอบ หรือถูกต้องตามกฎหมายบ้านเมือง

หลักจิตตสิกขาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย คือ ๑) จิตตสิกขาที่เป็นสัมมาวายามะ^{๑๑} เพื่ออบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาควรมีความเพียรในการศึกษาเล่าเรียนซึ่งเป็นภาระที่ตนเองจะต้องรับผิดชอบในฐานะที่ตนเองยังเป็นนักเรียน นักศึกษาอยู่ การทำความเพียรในการศึกษาเล่าเรียนจึงต้องสอดคล้องกลมกลืนกันไปกับธรรมชาติอื่น ๆ ด้วยโดยเฉพาะสติสัมปชัญญะ ๒) จิตตสิกขาที่เป็นสัมมาสติ เพื่ออบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาให้รู้จักสติ คือ ความระลึกรู้ตัวทั่วพร้อมในแง่ของการศึกษาเล่าเรียน สติจึงเป็นธรรมสำคัญในการศึกษาเล่าเรียนเป็นอย่างมาก ที่จะเตือนตนเองในการทำความดี (การศึกษาเล่าเรียน) และไม่เปิดโอกาสแก่ความชั่ว (การไม่ศึกษาเล่าเรียน) พุทธธรรมเน้นความสำคัญของสติเป็นอย่างมาก ในการศึกษาเล่าเรียนทุกระดับชั้น โดยมีสติกำกับอยู่เสมอ นั้น มีชื่อเรียกโดยเฉพาะว่า ความไม่ประมาท (ในการศึกษาเล่าเรียน) ๓) จิตตสิกขาที่เป็นสัมมาสมาธิ^{๑๒} เพื่ออบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาให้รู้จักสมาธิ คือ ความตั้งใจมั่นการศึกษาเล่าเรียน คือ มีสมาธิกับการศึกษาเล่าเรียนไม่วอกแวกไปในทางอื่นเช่น ครู หรือ อาจารย์กำลังสอนหนังสืออยู่ เราซึ่งเป็นนักเรียน นักศึกษาก็ตั้งใจฟังสิ่งที่ครู หรือ อาจารย์ที่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้กับเรา ไม่คุยกัน ไม่เล่นเกมส์ หรือทำอย่างอื่นที่ไม่เหมาะสมในห้องเรียน มีใจจดจ่อกับการเรียนการสอน และสามารถเข้าใจในสิ่งที่ครู หรือ อาจารย์ได้อบรมสั่งสอน

หลักปัญญาสิกขาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย คือ ๑) ปัญญาสิกขาที่เป็นสัมมาทิฐิ คือ ความเห็นชอบ^{๑๓} เพื่ออบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาให้รู้จักความเห็นชอบ คือ มีความเห็นชอบในการศึกษาเล่าเรียนเช่น นักเรียน นักศึกษาเห็นชอบว่า การศึกษาเล่าเรียนของตนนั้นเมื่อจบแล้วสามารถนำไปประกอบอาชีพได้ตามสาขาวิชาที่ตนได้ศึกษาเล่าเรียนมา สามารถนำวิชาความรู้ที่ตนได้เล่าเรียนมาประกอบอาชีพต่างๆ ได้แก่ อาชีพครู อาชีพอาจารย์ อาชีพทหาร อาชีพตำรวจ เป็นต้น และสามารถแสวงหาทรัพย์สินได้จากการศึกษา

^{๑๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๘/๑๒.

^{๑๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๓๕), หน้า ๘๒๕.

^{๑๓} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๒๗๙.

เล่าเรียน เป็นการแบ่งเบาภาระการเงินของพ่อแม่ได้ส่วนหนึ่ง นี้เรียกว่า ปรับทัศนคติเรื่อง การศึกษาของนักเรียน นักศึกษาได้เป็นอย่างดี ๒)ปัญญาศึกษาที่เป็นสัมมาสังกัปปะ คือ ความ ดำริชอบ^{๑๔} เพื่ออบรมสั่งสอนนักเรียน นักศึกษาให้รู้จักความดำริชอบ คือ ความดำริชอบใน การศึกษาเล่าเรียน คือ มีการเริ่มความดำริ (ความคิด) เกี่ยวการศึกษาเล่าเรียนไม่วอกแวกไป ในทางอื่นเช่น นักเรียนนักศึกษาที่เรียน ป.๖ ม.๖ เมื่อจบ ม. ๖ ปริญญาตรี ปริญญาโท หรือ ปริญญาเอก ก็มีความมุ่งมั่นในการเรียนขั้นนั้นๆเพราะเมื่อจบมาแล้วจะได้ทำงานที่ดีๆ และมี เงินเดือนที่ดีๆ เพื่อที่จะสามารถเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้อย่างมีความสุข นี้เรียกว่า ความดำริ (ความคิด) ชอบในการศึกษาอย่างหนึ่ง

๔.๓ พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย

พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อ ส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทย ดังพระบรมราโชวาทตอนหนึ่งว่า “เจ้านาย ราชตระกูลตั้งแต่ลูกฉันเป็นต้นไป ตลอดจนถึงราษฎรชั้นต่ำสุด จะมีโอกาสได้เล่าเรียนเสมอกัน ไม่ ว่าเจ้านาย ว่าขุนนาง ว่าไพร่ เพราะฉะนั้นจึงขอบอกได้ว่า การเล่าเรียนในบ้านเมืองเรานี้ จะเป็น ข้อสำคัญประการหนึ่ง ซึ่งฉันจะอุตสาหะจัดให้เจริญขึ้นจงได้”^{๑๕} ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น ๕ ด้านคือ

(๑) การบริหารการศึกษา ศิล เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ควรปฏิบัติ เมื่ออยู่ร่วมกัน ต้อง ไม่เบียดเบียนกัน ให้เกียรติกัน มีความซื่อสัตย์ ศิลที่ควรปฏิบัติ คือ ศิล ๕ ประกอบด้วย เว้นจาก การไม่เบียดเบียน ทำร้ายร่างกาย ปองร้ายชีวิตกันและกัน เว้นจากการเบียดเบียนกันในด้าน ทรัพย์สิน ไม่ถือเอาทรัพย์สินคนอื่นโดยที่เจ้าของไม่ได้ให้ เว้นจากการเบียดเบียนกันในการล่วง ละเมิดในคุ้มครอง ของรัก ของหวงของของคนอื่น เว้นจากการไม่พุดจาหลอกลวงกัน และเว้นจากการ ไม่เสพของมีนเมาอันจะทำให้ขาดสติ ทำให้ผู้อื่นระแวง ศิลจึงเป็นหลักธรรมแห่งมนุษยสัมพันธ์ สมานธิ ทำให้ตนให้หนักแน่น ไม่หวั่นไหว แน่วแน่ในงานที่ทำอยู่ สงบ เยือกเย็น ไม่มีความฟุ้งซ่าน จิตไม่คิดจะโลกไม่เห็นแก่ตัว เมื่อใดจิตสงบ นั่นคือความเป็นสมานธิ หรือการปฏิบัติสมานธิเกิดขึ้น ปัญญาการรู้ในเหตุในผล มีสติสัมปชัญญะ เพราะพลังปัญญาเกี่ยวเนื่องโดยตรงกับสมานธิ”^{๑๖} หลัก ไตรสิกขาจึงเป็นไปเพื่อบูรณาการการบริหารการศึกษาของไทยได้

(๒) การบริหารงาน ศิล ฝึกฝนพัฒนาด้านพฤติกรรมทางกายและวาจาให้มีความสัมพันธ์กับชุมชน อย่างถูกต้องมีผลดี ได้แก่ ๑. มีระเบียบวินัย ๒. การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ ประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง สมานธิ ฝึกฝนพัฒนาใน

^{๑๔} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า ๗๐๒

^{๑๕} พระราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๑, จ.ศ. ๑๒๔๖, หน้า ๑๒๘.

^{๑๖} สุภาส เครือเนตร, **ปฏิรูปการศึกษาผานหลักศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ เลียงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๓-๑๐๔.

ด้านจิตใจให้ตั้งงาม ได้แก่ ๑. พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ ๒. พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง สามารถทำกิจหน้าที่ได้ผลดี ๓. พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควรเสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี ปัญญา การพัฒนาปัญญา มีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวนำทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด ได้แก่ ๑. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพประสบความสำเร็จ ๒. ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องตั้งงามมองเห็นภาวะและกระบวนการที่ชีวิต สังคม และโลก ๓. ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ตั้งงาม จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง ฉะนั้น ระบบไตรสิกขา คือ ระบบการศึกษาสำหรับสร้างอารยชน^{๑๗} อย่างแท้จริง

(๓) การบริหารคน ศิล พัฒนาความประพฤติการฝึก อบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีการเกื้อกูลกัน ศีลระดับต้น คือ ศีล ๕ ศีล ๘ ศีลเหล่านี้ มุ่งไปที่การไม่เบียดเบียนกัน สร้างความไว้วางใจเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สมานี การฝึกในด้านจิตใจ ได้แก่ การพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิตทั้งในด้านคุณธรรม เช่น ความเมตตากรุณาความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติ ปัญญา ใช้ปัญญาเป็นเครื่องช่วยนำทางให้การพัฒนาศรัพยากรมนุษย์ดำเนินไปในทางที่ถูกต้องตั้งงามเช่น การเรียนรู้อย่างถูกต้องตามเป็นจริง โยงเข้ามาประสานเป็นภาพองค์รวมทั้งชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้ หลักไตรสิกขาจึงถือได้ว่าเป็นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนามนุษย์^{๑๘} ให้มีความรู้คู่กับคุณธรรมอย่างแท้จริง

(๔) การเรียนวิชาชั้นสูงในพระพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ให้เป็น “วิทยาลัยที่เล่าเรียนพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูง” เป็นที่ศึกษาด้านพุทธศาสนาในระดับสูง^{๑๙} คือ ศิลเป็นขั้นตอนประพฤติเบื้องต้นในการดำเนินชีวิต โดยมีพฤติกรรมที่ถูกต้องในการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และเพื่อนมนุษย์ ตั้งแต่การดู การฟัง การกินอยู่ บริโภค ซึ่งความหมายในที่นี้ คือ หมายถึงศีล ๕ สมานี การฝึกฝนจิตให้ยิ่งขึ้นด้วยสภาพจิตที่หนักแน่นมั่นคง มีความสุขความสงบ มีความแน่วแน่ เรียกว่าใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับงาน เป็นต้น

^{๑๗} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า ๕๔๓.

^{๑๘} ศิริศักดิ์ นันตี, “การบูรณาการการพัฒนาศรัพยากรมนุษย์ตามทฤษฎีตะวันตกกับหลักการทางพระพุทธศาสนา”, **มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘): ๘๓.

^{๑๙} โครงการหนังสือชุดพระมหากษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ ๙ รัชกาล, **รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช**, หน้า ๑๐๗.

ปัญญา ความรู้ ความเข้าใจเหตุผล รู้ความจริงของโลก และชีวิต จนกระทั่งสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระได้ ไม่ตกอยู่ใต้การครอบงำของสิ่งทั้งหลาย^{๒๐}

(๕) การสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนโดยพ่อแม่ผู้ปกครองจะต้องได้รับความร่วมมือทั้งโรงเรียน สถาบันศาสนา สังคม องค์กรการสังคมสงเคราะห์ สมาคมที่บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ สื่อมวลชน หน่วยงานของรัฐ และเอกชน มหาวิทยาลัยจะต้องค้ำค้ำศึกษาวิธีการปลูกฝังศีลธรรมให้แก่เยาวชน^{๒๑} ได้ แก่ ๑. ศิลปะเป็นการควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน เป็นการฝึกอบรมด้านความประพฤติ ความมีระเบียบวินัย คือเว้นทุจริตทางกายและทางวาจา เรียกว่า สีสลิกษา ๒. สมาธิ การฝึกสมาธิขั้นต้นในการควบคุมสติ ให้นักเรียนรวมจิตใจ ความคิดแน่วแน่เป็นจุดเดียว เป็นการปลูกฝังคุณธรรม เสริมสมรรถภาพ คุณภาพสุขภาพของจิต เรียกว่า จิตตสิกขา ๓. ปัญญา คือ ชั้นนักเรียนใช้สมาธิ ความมีจิตใจแน่วแน่ ทำความเข้าใจในปัญหา การหาเหตุของปัญหาเพื่อ การแก้ไข พิจารณาผลที่เกิดที่เกื้อขึ้นจนเกิดความรู้แจ้งเข้าใจและแก้ปัญหาได้ เกิดการเรียนรู้เกิด ปัญญาขึ้นในตนเอง มีมโนทัศน์ในเรื่องนั้นได้ถูกต้องตามความเป็นจริง^{๒๒} เป็นการฝึกอบรมทาง ปัญญา ให้อำนาจใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เหตุ รู้ผล รู้เท่าทันโลกและชีวิตสามารถนำไป ประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันได้

๕. สรุปและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การศึกษาไทยในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีระบบการเรียนการสอนที่วัด โรงเรียน และวังเพื่อเปิดโอกาสให้บุตรข้าราชการ ขุนนาง และลูกชาวบ้านเข้าเรียนโดยไม่เสียค่าเล่าเรียน ทรงสถาปนามหาวิทยาลัยมหาดูหลวงกรมราชวิทยาลัย ขึ้น ณ วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยที่วัดบวรนิเวศวิหาร เพื่อเป็นสถาบันการศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ พระราชกรณียกิจในด้านการศึกษาของของสถาบันอื่นๆ เช่น โรงเรียนสวนกุหลาบ โรงเรียนวัดมเหยงคณ์ ธรรมเป็นต้น หลักรัตนศึกษาเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทยโดยใช้หลัก คือ ๑. ศิลปะ ๒. สมาธิ ๓. ปัญญา พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาไทยจำนวน ๕ ด้าน

^{๒๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาตน, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์บริษัท สหธรรม จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕.

^{๒๑} สุมน อมรวิวัฒน์, ศาสตราจารย์, การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิกขา, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒๓-๑๓๐.

^{๒๒} จรัส พยัคฆราชศักดิ์ และ สมพร อ่อนค้อม, คู่มือครู แผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด, ๒๕๔๘), หน้า ๑๔.

คือ ๑. ด้านการบริหารการศึกษา ๒. ด้านการบริหารงาน ๓. ด้านการบริหารคน ๔. ด้านการเรียนวิชาขั้นสูงในพระพุทธศาสนา ๕. ด้านการสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนเช่น การควบคุมให้นักเรียนอยู่ในระเบียบวินัย ทั้งทางกาย และวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ พร้อมทั้งจะเรียน เป็นการฝึกอบรมด้านความประพฤติ ความมีระเบียบวินัย คือเว้นทุจริตทางกาย ทางวาจา และทางใจ

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาเรื่อง พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการการศึกษาของไทย ผู้วิจัยพบว่า ยังมีประเด็นที่เป็นสาระสำคัญที่น่าสนใจศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๑) พุทธบูรณาการพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการบริหารจัดการด้านเศรษฐกิจและสังคมของไทยตามหลักพรหมวิหาร

๔

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี. “คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษากายใน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย”. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๙.

โครงการหนังสือชุดพระมหากษัตริย์บรมราชจักรีวงศ์ ๙ รัชกาล. รัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปิยมหาราช. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ๒๐๒๐ เวิลด์มีเดีย. ๒๕๔๒.

จรัส พัยคฆราชศักดิ์ และ สมพร อ่อนค้อม. คู่มือครู แผนการจัดการเรียนรู้พระพุทธศาสนา. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช จำกัด. ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ ๓๕. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด. ๒๕๓๕.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). การพัฒนาตน. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรม จำกัด. ๒๕๔๔.

พลาติคัย สัทธิธัญกิจ. พระปิยมหาราช (พระเจ้ากรุงสยาม รัชกาลที่ ๕). กรุงเทพมหานคร:
บริษัทตถาตา พับลิเคชั่น จำกัด. ๒๕๔๗.

พระยาปริยัติธรรมธาดา และ พระยาศรีสุนทรโวหาร. โบราณศึกษา และวิธีสอนหนังสือไทย.
กรุงเทพมหานคร: โรงเรียนการช่างวุฒิมศึกษา (แผนกการพิมพ์). ๒๕๐๒.

วุฒิชัย มูลศิลป์. รศ.. สมเด็จพระปิยมหาราชกับการปฏิรูปการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ ๔.
กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด. ๒๕๕๔.

สุภาส เครือเนตร. ปฏิรูปการศึกษาผานหลักศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เลียงเชียง.
๒๕๔๒.

สุนน อมรวินันต์. ศาสตราจารย์. การสอนโดยสร้างศรัทธาและโยนิโสมนสิการ.
กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พริ้งตังเฮ้าส์. ๒๕๓๐.

ศิริศักดิ์ นันดี. “การบูรณาการการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามทฤษฎีตะวันตกกับหลักการทาง
พระพุทธศาสนา”. มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ปีที่ ๒๓ ฉบับที่ ๔๑ (มกราคม-
เมษายน ๒๕๕๘).

